

MURAT KARAVELİOĞLU*

Mahremî'nin Mohaç Fetihnamesi Örneğinden Hareketle Edebî Metinlerin Tarihi Olayları Anlatımına Dair

Literary Texts' Narration of History Based on the Example of Mahremi's Fetihname of Mohac

Ö Z E T

16. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı bilinen ve özellikle tarihi konularda yazdığı kasideleri ve Süleymanname'si ile bilinen Mahremi, Mohaç Meydan Muharebesi'ni bütün detaylarıyla anlattığı 260 beyitten oluşan uzun kasidesinde, eksiksiz bir fetihname örneği sunmaktadır. Kasidede anlatılan tüm olayların tarihsel gerçeklere uygunluk arz etmesi metni edebî bir eser olmasının ötesinde tarihi bir belge olarak da değerlendirmemizi sağlamaktadır. Ayrıntıya ve tasvirlere verdiği önemle Mahremî, aynı zamanda hayatına dair belki de hiç bilinmeyen bir yönü göstermekte, Macaristan Seferi'ne katıldığı, Mohaç Savaşı'nda bulunduğu izlenimini kuvvetle vermektedir. Bu çalışmada metin, bütünüyle ele alınmakta ve bir şairin çok önemli bir tarihi olayı ele alışı irdelenmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Mahremi, Mohaç Meydan Muharebesi, fetihname, kaside, tarih.

ABSTRACT

Mahremi, who is known as lived in the first half of 16th century and wrote qasidas on historical themes and Süleymanname, presents a complete example of fetihname that include all details of Mohac Battle in long qasida with 260 couplet. It is possible to say this text is historical document beyond literary text because all events that are described in qasida are parallel with real history. Mahremi, by means of the emphasis on details and description, put forward the unknown side of his life, participate at the Hungary Military expedition and Mohac Battle. In this study the whole text is examined by all sides and probed an important historical event perspective of a poet.

KEYWORDS

Mahremi, Mohac Battle, fetihname, qasida, history.

a. Fetihnamelere Dair

Fetihname, hem genel hem de edebî bir tür olarak ele alınır ve içerdiği konu itibarıyla mektup türüne yakın olduğu görülür. Çünkü bu türden eserlerde haber verme, bilgi sunma, bir askeri başarıdan haber-

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (makaravelioglu@gmail.com).

dar etme amacı bulunur. Devletin resmi bir belgesi olarak ele alındığında fethi başka bir devlete bildirme amacı vardır ve bu belge, resmi bir mektup ya da fermandır. Karşılığında devletlerarası ilişkilerin bir gereği olarak tebrikname yazılır. Fetihname kaside, mesnevi gibi nazım şekilleriyle yazılan şiirler yahut mensur eserler olarak da karşımıza çıkar. Bunlar edebi eserlerdir ve olayı edebiyat kaideleri içinde ele alarak anlatırlar. Şu halde hem tarih ilmi için büyük önem taşırlar, hem de edebiyat tarihçisi için değerli metinlerdir. Tarih kroniklerinde eksik olan bazı detaylar, edebi eserin mısraları/satırları arasında bulunabileceği gibi kroniklerle örtüşükleri ölçüde bilginin doğruluğunu teyit ederler. Fetihnamelerin, özellikle tarih ile ilişkisi öteki edebi türlere göre daha güçlü olduğundan disiplinler arası çalışmalar için de önemli kaynaklardır. Bu bakımdan mukayeseli değerlendirmelere tabi tutulmaları, başka bir deyişle destekli okumalar ile ele alınmaları gerekmektedir.

Edebi eser olarak fetihnameler, kendi içlerinde küçük farklarla bir tertip ve düzene tabidirler. Buna göre “tevhid, münacat, naat, dört halife methiyesi, tanınmış İslam kahramanlarına dua, sebep-i telif, zamanın padişahına ve sefere katılan önemli zevata dua, savaşa hazırlık, techizat, sefer (yolculuk), düşmanla karşılaşma, düşmanın askerî durumu, silah ve techizatı, savaşın cereyanı (Müslümanların başarısı), dönüş seferi ve padişah veya komutanın karşılanması, genel bir dua, hatime” (Aksoy 2002: 800) başlıkları, tam bir fetihnamenin bölümlerini ve konularını meydana getirir.

Selçuklularda ve Osmanlı'nın ilk devirlerinde gazavatname, Battalname, Saltukname, Danişmendname, Hamzaname gibi fetih, akın, yağma, gaza konulu eserler yazıldığı, daha doğrusu genellikle söylendiği ve sonradan yazıya geçirildiği, hatta yazılı metinlerin yıllar yılı geceler boyunca okunup anlatıldığı bilinmektedir. Fakat burada sözünü ettiğimiz ve genellikle yukarıda sıralanan tertip ve konularda yazılan fetihname türü eserlerin, bilhassa Osmanlı askeri başarısının zirveye ulaştığı 15. yüzyılın ortalarından itibaren arttığı görülür.

16. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Tatavlı Mahremi de kasidelerinde Osmanlı Devleti'nin bazı çok önemli fetihlerini konu edinmektedir. Mesela Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi ve Kanuni Sultan Süley-

man'ın Belgrad'ı fethi bunlardandır.¹ Mohaç Fetihnamesi ise bu yazının konusu olan diğer bir manzumesidir.

b. Mohaç Meydan Muharebesi

Kanuni Sultan Süleyman'ın Macarlar üzerine ikinci seferi olup Mohaç Meydan Muharebesi'nin gerçekleşmesi ve Budin'in alınmasıyla sonuçlanan "üçüncü sefer-i hümayun"unun, Osmanlı tarihinde pek mühim bir yeri vardır. Her şeyden önce bu sefer sonunda Macar krallığı bağımsız bir krallık olmaktan çıkmış, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir statü kazanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın, tahta çıktıktan hemen sonra, 1521 yılında gerçekleştirdiği ve Belgrad'ın alınmasıyla sonuçlanan birinci seferi, onun aynı zamanda Macarlar üzerine yaptığı ilk seferidir. 1522 senesinde Rodos'un fethini sağlayan sefer, "ikinci sefer-i hümayun" olarak bilinir.

Hemen her sefere çıkışta olduğu gibi bu seferin de sebepleri vardır ve özellikle iki sebep öne çıkmaktadır. "Şah olarak İran tahtına oturduktan sonra, devletlerarası teamüllere göre komşu ülkelere tahta cülûsunu bir heyetle bildirmesi gereken Şah Tahmasb, Osmanlı ülkesine herhangi bir bildirimde bulunmamıştı. Dolayısıyla Kanuni'nin de bir tebrikname göndermesi düşünülemezdi; fakat padişah çok sert bir ihtarname göndererek, yakında şahın üzerine yürüyeceğini açıkça bildirdi. Bunun üzerine şah, Macar kralı ile Almanya imparatoruna ittifak önerdi. Öte yandan Macar kralı, Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Eflak bölgesinin işlerine müdahale etmekten geri durmuyordu. Hatta Eflak ve Boğdan beyliklerini kendisiyle ittifaka zorluyor ve Osmanlı'ya karşı isyana teşvik ediyordu. Zaten Belgrad'ın fethinden sonra herhangi bir sulh anlaşması da imza edilmediğinden sınır boylarında akınlar ve çarpışmalar devam etmekteydi." (Danişmend 2011: II/158-159) Bunlara, papalık önderliğindeki haçlı ordusu toplanması çalışmaları da eklenebilir.

"Kanuni için, ciddi bir dış politika gerektiren sebepler vardı. Batıdaki son gelişmeler kuvvet dengelerini değiştirmiş, Şarlken'in ortaya çıkışı, Batı Avrupa'nın neredeyse tek elde toplanmasına ve Habsburg

¹ Kaside metinleri için bkz. Karavelioğlu; *Mecmûa-i Kasâid-i Türkiyye*, Titiz Yayınları, İstanbul 2011.

İmparatorluğunun günden güne siyasî ve askerî gücünün artmasına neden olmuştu. İspanya ve Portekiz'in büyüyen deniz kuvvetleri, Macaristan'ın azalan kuvveti, Almanya ve Fransa arasındaki düşmanlık ve her şeyden ziyade Osmanlılara karşı yeni bir haçlı seferinin açılması imkânının doğması, Kanuni Sultan Süleyman'ı bunları ciddi olarak ele almaya ve Batıya karşı askerî seferleri yeniden başlatmaya sevk ediyordu." (Kapanşahin 2008: 63-64) Öte yandan Luther'in düşünceleri ve yaydığı görüşlerle ortaya çıkan durum da padişahın bu bölgeye müdahalesini gerekli kılmakla kalmıyor, adeta kolaylaştırıyordu. İşte bütün bu sebeplerden dolayı bizzat padişahın komuta ettiği Osmanlı ordusu 23 Recep 932 (23 Nisan 1526) tarihinde İstanbul'dan hareket etti.

c. Mohaç Fetihnamesi

Mahremî'nin kasidesi dışında Mohaç Meydan Muharebesi'ni konu edinen eserlere iki örnekten biri İbni Kemal'in *Tevarih-i Âl-i Osman*'ında yer alan müstakil bölüm, diğeri de Celâlzade Salih Çelebi'nin *Tarih-i Sultan Süleyman*'ında yer alan yine müstakil bölümdür. (Aksoy 2002: 801-802)

Mahremî, bu önemli sefer ve kazanılan zafer sürecini, hazırlık safhasından ve ordunun hareketinden başlamak üzere, şiirinde adım adım izlemiş; yer yer detaylara yer vermek suretiyle tarihi hakikatlerle ve yerli/yabancı kroniklerin verdiği bilgilerle örtüşen isabette bir anlatım ortaya koymuştur. Yaptığı ilginç benzetmeler ve edebi tasvirlerle Mahremî, yalnızca bir edebiyat eserinin tarihi bir olayı anlatımına uzun ve isabetli bir örnek vermiş olmakla kalmaz; aynı zamanda büyük ihtimalle seferde ordugâhta bulunduğunu haber vererek hayatına dair bilinenlere ilaveler yapar.

Eserin içeriğine gelince, kasidenin kompozisyonu, klasik eserlerimizde hemen daima karşılaştığımız bir tertip usulünü takip edilerek kurulmuştur. Divan tertiplerinde, mensur eserlerde, mesnevi tanziminde yahut bu türden fetihname konulu eserlerde sıklıkla görülen ve az sayıdaki istisnaları bir yana bırakılacak olursa değişmeyen bu tertip, Mahremî'nin fetihnamesinde de karşımıza çıkıyor. Bilindiği gibi klasik eserler önceden belirlenmiş ve yüzyıllarca değişmeden uygulanmış,

dahası sebab-i teliften başlayarak hatimeye varıncaya kadar adeta bir protokol akışına bağlı kılınmış kat'i kaideye uyularak yazılmışlardır. Böylece her nazım şekli veya konunun eser içindeki yeri ananeye bağlanmıştır. Bu dizilişte, biçimsel özellikler belirleyiciliği esas olduğu kadar manzum/mensur parçaların konuları da etkilidir. Böylece hiçbir edebi eser, rastgele başlamaz ve kendi kendine bir mecrayı takip etmez. Elbette istisnalar, bu tespitin dışında tutulmalıdır. Kuşkusuz müstakil olarak eserlerin değilse bile metinlerin tertip ve tanzimi onların uzunluğu ve içeriği ile doğrudan ilgilidir. Örneğin bir divançe bir divan gibi tertipleneceği gibi küçük bir tezkire de uzun bir aşk mesnevisi gibi tanzim edilir. Fakat nazım şekillerinin her birinin kendi iç kompozisyonları söz konusu olduğunda mesela bir gazel için böyle bir düzenden söz edilmez. Oysa onlarca, yüzlerce, hatta binlerce beyitten oluşan bir mesnevi yahut uzunca bir kaside için aynı şey söylenemez. Çünkü belirli bir olay örgüsünü muhteva böyle metinler, kendi içlerinde bir nizamı taşımak zorundadırlar. Olayın akışı bunu gerektirir. Nitekim Tatavlı Mahremi'nin, 1526 yılında yapılan Mohaç Meydan Muharebesi'ni anlattığı ve Türk edebiyatının belki de en uzun kasidesi olan 260 beyitlik fetihname-si de sözünü ettiğimiz özellikte, yani kendi içinde bir tertip ve akışa sahip manzumelerdendir.

Mecmûa-i Kasâid-i Türkiyye adını taşıyan nazire mecmuasının 170b-177b yaprakları arasında yer alan ve 145. şiir olarak karşımıza çıkan fetihname, gerek uzunluğu gerekse konuyu ele alış biçimi ve canlı tasvirleriyle çok dikkatimizi çekmiş idi.² Gerek uzunluğu, gerek konuyu işleyişi ve gerekse kompozisyonunun tanzim ve sağlamlığı ile tam ve muntazam bir fetihname örneği olan kasidede şair sefere çıkış, Petervardin'in fethi, Mohaç Zaferi, Budin'e giriş gibi esas teşkil eden olaylarla, arada yaşanmış birçok detayı kayda geçirmiştir. Birçok şahıs ve yer isimi verilmesi, olayların oluş sırasına uygun aktarılması böyledir.

Kasidenin, bir mesnevi gibi yahut müstakil bir eser gibi, mesela bir divan gibi tertip edildiği görülmektedir. Allah'a hamd ve sena ile başlar, O'nun varlığı ve birliği konusunda yazılmış beyitlerin ardından Hz.

² Kasidenin tam metni için bkz. Karavelioğlu (2011); *Mecmûa-i Kasâid-i Türkiyye*, İstanbul: Titiz Yay., s. 645-660.

Peygamber ve ailesine övgü ve hürmet dolu ifadeler gelir. İslam dininin en yüce din olduğu belirtilir. 8. beyitten itibaren Kanuni Sultan Süleyman methedilmeye başlanır. Bu üslup tertibi İslamî dönem klasik eserlerimizin çoğunda görülür. Kasidenin, tıpkı birçok divanda görüldüğü gibi tevhit, münacat, naat, methiye gibi bir düzenle yazıldığı müşahede olunur.

Kasidenin ilk beş beyti “Tevhit” bölümünü meydana getirmekte olup Allah’a hamd ve senalar ile başlar. Tevhitlerin muhteva özelliklerine uygun bir şekilde söz konusu beyitlerde Allah’ın varlığı ve birliği, kudret ve azameti anlatılır. Allah’a şükredilir. Kaside,

Sipās ü minnet ü hamd-i Hudā-yı celle celāl
Kādīm ü Qādir ü Qayyūm İzid-i Müte’āl

beytiyle başlar. Yeryüzünde, gökyüzünde ve denizlerde tüm canlıların Allah’ı tesbih ettiği söylenirken bunca sanatkârane işlerinde O’na yardımcı gerekmediği, her işi büyük bir düzen içinde çekip çevirirken kudretinde bir azalmanın olmayacağı, nimetlerinin hesapsız oluşu ve hikmetinden sual sorulamayacağı, yani her işi bir hikmete mebni yaptığı hatırlatılır.

6. ve 7. beyitler naattır. Naat, kasidenin bölümlerinden biridir. Bir kasidede hiç yer almayacağı gibi geleneğin gereği olarak tevhit ve varsa münacattan sonra naata yer verilebilir. Mahremi de münacat bulunmayan kasidesinde iki beyitlik kısa bir naat ile geleneğe bağlı kalır. Allah’ın sevgilisi olan Hz. Muhammet, insanların ve cinler âleminin önderidir. Onun yolu yolların en faziletlisidir, ailesi ise ailelerin en hayırlısıdır. Onun kılıcı Allah’ın emri için çalışırdı ve müşriklerin hepsine ölüm sunardı.

Naattan sonra devrin padişahı Sultan I. Süleyman’ın övgüsüne geçilir (beyit: 8-13). Buna göre padişah, Hz. Peygamber’in yolunun yardımcısı, hak ehlinin seveni, sapkınlar zümresinin ise düşmanıdır. O, İslam ordusunun yardımcısı olan bir başkomutandır. Kılıcı düşman kalelerinin kapılarının açıcısıdır. Askerleri kâfir ülkelerine eceller taksim eder. O, gaza yolunun süvarisidir, gazilerin başıdır. Gayret ülkelerinin padişahı, kıtal göğünün ayıdır. 12. beyitten itibaren şair,

Kıtāl ü gayret-i şehden haber murād ise ger
Gönül kulağın açuñ kim açıldı rāh-ı maķāl

Gazā vü ceñg ü cidāl ü me‘ārikinden anuñ
Birini şerh édeyüm dinleñüz ‘ale’l-icmāl

“Amaç padişahın savaşından haber almak ise gönül kulağını açın, söz yolu açıldı. İşte bu padişahın nice güzel zaferlerinden birini özetle anlatayım da dinleyin” diyerek sözü Mohaç’a getirir.

14-21. beyitler konuya giriş özelliği taşır. Şair anlatacağı uzun ve heyecanlı savaş sahnesine, güzel bir tabiat tasviri yapmakla başlamayı tercih etmiştir. Bir seferin, savaşın ve zaferin anlatıldığı fetihname türündeki böyle eserlerde esas konuya girilmeden önce bu türden gece, sabah, bahar veya genel olarak tabiat tasvirleri yapmak yaygın bir usuldür. Bunlar içinde bahar veya seher tasvirleri daha geniş bir yer tutar. Çünkü bilindiği gibi ordu sefere kışın sona erdiği ve havaların ısınmaya başladığı bahar mevsiminde çıkar. Ordunun hareketi için en uygun saat ise sabahın ilk ışıklarının âlemi aydınlattığı seher vaktidir. Fatih Sultan Mehmet’in seferlerinin anlatıldığı Kıvâmî’nin *Fetihname*’si her konu öncesi yapılan manzum veya mensur bahar, sabah vb. tasvirleriyle bunun örneklerinden yalnızca biridir.³ Mahremi’nin eserinde her şey seher vakti başlar. Buna göre seher vaktinde gümüş bedenli ve altın kanatlı bir şahine benzetilen güneş, ışınlarıyla dünyayı bir yumurta gibi kanatları altına almıştı. Felek güvercini, altın gerdanlıklı ay kanadını açarak yokluk yuvasına uçmuştu. Dördüncü kat feleğin tepesindeki doğan (güneş) kanatlarını yaydı; ceylanlar sürüsü yemyeşil yeryüzü arazisinde yayıldı. Tavusun (güneşin) cilvesi kanatlarının aksiyle yeryüzünü her cihetten Çin ülkesinin nakış atölyesine döndürdü. Padişahın gaza davulu, savaş kösü çalındı. “Ne gazası, nefis kâfiriyle gaza; ne savaşı, sapkınlık müşrikleriyle savaşı!” Böylece sözü asıl konuya getiren şair, düşman ordusunun kumandanını tasvire başlar.

Kasidenin bu bölümünde (beyit: 22-30) Macar kralı yerden yere vurulur. Buna göre Macar kralı bütün müşriklerin başıdır. Zira 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Macarlar Osmanlı’nın en büyük düşmanlarından biridir.

³ Neşri için bkz. Kıvâmî, *Fetihnâme*, (haz. C. V. Uygur), YKY, İstanbul 2007.

Her ne kadar bazı karışıklıklar ve ekonomik bozukluklar yaşıyor olsalar da o dönemde Osmanlı sınır bölgesinde büyük bir tehdit olmaya devam etmektedirler. Şair, kralı düşmanlık kilisesinin nifak köşesinde oturan keşişi olarak tavsif eder. Kral lânetli bir isyankârdır, şeytandır. Hz. İsa'nın dininin muhibbi, İslamiyet'in düşmanıdır. İkinci bir Deccal'dir. Hıristiyanların başıdır. Şirk denizine batmıştır. Küfür denizinin ateşidir. Rezillerin yardımcısıdır, çünkü reziller rezili Erdel beyine yardım eder. Kosna meclisinin azizi, Mihal bezminin reisidir. Pelaş suretli kralın adı Lavüş (Lajos)'tür, domuz bedenlidir. İşte bu Macar ülkesinin kralıdır. Öyle bir inatçı düşmandır ki ülkesini kaç kez ayaklar altında çiğnetmiştir. Öyle dediğim dedik ters bir düşmandır ki ülkesi ağır top vuruşlarının sesi ile deprem yerine dönmüştür. Böylece Mahremi, padişahın Macar seferinin haklılığını ve gerekliliğini vurgulayarak ordunun hazırlanmasını ve sefere çıkmasını anlatmaya koyulur.

31-79. beyitler, ordunun hazırlanıp yola çıkmasını ve seferi anlatmaktadır. Osmanlı ordusunun heybeti ve haşmeti dile getirildikten sonra İslam dünyasının padişahu olan savaşçı sultanın, o kral ile savaşmaya karar verdiği söylenir. Padişahın askerin toplanması ile ilgili fermanının satırları maksut (zafer) zirvesine merdiven gibi yükselmiştir. Böylece derhal yazılan emr ü ferman ile ordu sefer için hazırlandı. Haberciler o kadar hızlı hareket etti ki atlar adeta kaza koşuşlu idi. Yeryüzü bir tomar gibi katlanıp büküldü. Padişahın emri beylere adeta amel defteri gibi ulaştı. Emirler, beyler padişahın emrine derhal uydular ve sancaklarını diktiler, denizler gibi coşup ırmaklar gibi dünyayı tuttular, demir yürekli dağlar gibi yürüdüler. Tozu dumana katarak geldiler. Mızrakların ucu gökyüzünü noktalarla doldururken atların nal izleri yere nun harfini yazdılar. Burada aynı zamanda "ni'al" kelimesinin "nun" harfi ile başladığına dikkat çekiliyor:

Sipihri eyledi pür noktayile ser-i nîze

Zemîni eyledi pür nûn ile nişân-ı ni'al

Sonra inci tanesinin sadepte olması gibi bir yere toplandılar. Ordunun hazır olduğunu gören padişah hareket emri verdi. Ordugâh beyaz, kırmızı ve yeşil sancaklarla doldu. Eserin bu bölümünde sancaklarla, atların nalları çeşitli teşbihlerle tasvir edilir. Atların nalları nice altından taçlı hükümdarları kışkandırır. Kışnemeleri Rüstem'e korku salardı. Atla-

rın yularları murassa, üzengileri güneş ve ay; örtüleri bulut ve felek atlasıdır. Ordunun, asker ve atların tüm yönleriyle övgüleri böylece sürer gider. Sonra ordu ecel gibi, sel gibi akar. Askerlerin haykırışları dağların tepelerinde yankılanır, felekleri doldurur. Allah, feleğin bu haykırışlardan sağır olmaması için ay ve güneşi onun kulağına pamuk yapmıştır. İskender siperlerin aynalarını görse idi aynasını kâse gibi paramparça ederdi. Dahhâk mızrakların omuzdaki duruşunu görseydi utancından ejderlerini kapatırdı. Bu minval üzere övülerek anlatılan ordunun niha-yet,

Bisât-ı arzda tayy-ı menâzil étmek-içün
Giderdi géce konardı seher sitâre-mişâl

denilerek gidişi hakkında bilgi verilir. Görüldüğü gibi şair, Divan şiirinin beslendiği pek çok kaynaktan istifade ederek ve klasik edebiyatımızın sıkça atıfta bulunduğu kişi ve olayları anarak tasvirini güçlendirmiştir.

80-86. beyitler, Sirem'e varışı ve ilk çarpışmaları anlatır. Şair, Osmanlı ordusunun üstünlüğüne özellikle vurgu yapar. Padişah Sirem yarımadasına geçerken askerler yelkenliler yahut kayıkları (kıla'a) koşum takımları ile birbirine bağlayarak köprü kurmuşlardır. Petrivardin (Petervaradin) ve sonrası için en büyük engel belki de nehir geçişleridir. Özellikle köprü olarak kullanılmak üzere 800 civarında gemi Tuna yoluyla bu bölgeye sevk edilmişti (Emecen 2005: 233). Kale savunmasına yardımcı olmak ve nehirden gelecek yardımı engellemek üzere mevzilenen Macar birlikleri, bu gemilere yerleştirilen toplar ve tüfeklerle püskürtülmüştü. Gemiler, Osmanlı ordusunun Budin istikametindeki ilerleyişinin devamı için birbirlerine sağlam halatlarla bağlanmak suretiyle köprü haline getirildiler. Bu sayede düşman toprakları Osmanlı ordusunun atlarının ayakları altında kalmış ve düşman güruhu toz gibi ufanmıştır. Kimi suya batmış, kimi çakal gibi dağa kaçmıştır. Bazıları kaleye sığınarak padişahın askeriyle savaşıma yolunu seçmişlerdir. Bilgisiz, cahil kimseler oldukları için kaza okuna karşı gelmişler ve bunu canlarıyla ödemişlerdir.

Mohaç Ovası'nda cereyan eden savaşın öncesinde fethedilen kalelerden biri Petervaradin Kalesi'dir. Rumeli askerinin kuşatması sonucu fethedilen kale, Osmanlı ordusunun güvenliği açısından stratejik bir

önem taşımaktaydı. Mahremi, kasidesinin 87-93. beyitlerinde Petervardin Kalesi'ni tasvir etmektedir. Kalenin kuşatılması, uzun süren kuşatma ve fetih, Mohaç'ın en önemli aşamalarından biridir. Kalenin fethine İbrahim Paşa memur edilmiş ve bir ay geçmeden muhasara başlamıştır. Tuna Nehri üzerinde, sağ tarafta bulunan ve Belgrat'ın güney-batı yönüne denk düşen bu kale oldukça müstahkem bir yapıdır. Bu sebeple kalenin dışında bulunan şehir kısa bir sürede ele geçirilebilmişse de asıl iç kalenin fethi, hem kalenin sağlamlığı hem de gösterilen mukavemet üzerine iki hafta kadar gecikmiştir.⁴ İşte Mahremi, sözü kalenin alınışına getirdiğinde önce sağlamlığından bahseder. Öyle ki kalenin sağlamlığı tefekkür ehlini aciz, söz ehlini dilsiz bırakacak cinstendir. Ne çetin bir yer olduğu hayale dahi sığmaz. Sağlamlık ve yükseklikte Hint ülkesindeki Çeypal Kalesi gibidir. Çok sarp bir yerde bulunan Turhal Kalesi eğer onun ne kadar çetin bir yer olduğunu işitseydi mahcubiyetinden dağların tepesine kaçardı. Padişah onun güç alınacak bir yer olduğunu haber alınca çok güvendiği Rumeli askerini fetih için göndermiştir.

Mahremi, sözü Rumeli askerine getirince İbrahim Paşa'yı övmeyi unutmaz (beyit: 94-102). Hz. Muhammet'in yolunun yardımcısı, fazilet ve cömertlik sahibi, İbrahim Peygamber'in yüksek ahlâkına sahip, Osmanlı ülkesinin zor meselelerini halleden, isabetli fikirleriyle sorunları çözen bir vezir olan İbrahim Paşa, askerlerinden savaş sanatını iyi bilen iki bin kişiyi seçti. Bunlardan biri de ünlü komutan Bâlî Beğ idi. Askerlerinin başında kartal kanadı takılıydı ve bunlar şimşek gibi kılıç kullanırlardı (beyit: 103-105).

Fetihname'nin 106-116. beyitleri Petrivardin Kalesi'nin alınmasını anlatır. Asker ve komutanların tasvirinden sonra şair, kalenin fethini anlatmaya kaldığı yerden devam eder: İşte bu şekilde engin bir deniz gibi olan coşkun askerlerle dağ gibi olan kale ejderha gibi kuşatıldı. Oklar kaza oklarına, siperler ise ecel teknesine döndü. Mermileri felekten geçen tüfekler düşman askerinin kimini kör kimini total etti. Böylece kâfirler ile kabız olan kale top ilacıyla ishal edildi. Kale fethedildi ve adeta imkânsız olan başarıldı. Kalenin fethi, kabız bir kimsenin ilaç içiri-

---

⁴ Geniş bilgi için bkz. Danişmend; 2, 160 vd.

lerek tedavi edilmesine benzetilmiştir ki bu, Mahremi'nin diğer şiirlerinde de rastlanan orijinal teşbih ve tasvirlerinden biridir:

Hişâr kâfir ile mübtelâ-yı kıbz iken
Erişdi hıkkne-i top eyledi revân ishâl

Fetih gerçekleşir gerçekleşmez Cuma için ezan okunduğu ve namaz kılındığı söyleniyor. Kur'an-ı Kerim tilaveti ve tekbirler, tehliller gökyüzüne erişmiştir. Bu anlatımdan, fethin haftanın Cuma gününe yakın bir gününde gerçekleştiği sonucuna varılabilir. Nitekim 20 Zilkade günü 29 Ağustos'a Çarşamba'ya tekabül etmektedir.

Mohaç Meydan Muharebesi öncesinde fethedilen kalelerden biri de Lök Kalesi'dir. Mahremi, Fetihname'nin 117-126. beyitlerinde bu kalenin nasıl alındığı hakkında bilgi vermektedir. Petervaradin Kalesi'nin alınması sonrasında ordu Lök Kalesi kuşatmasına yönelmişti. Kalenin görüntüsü yere çökmüş bir deveyi andırıyordu, fakat içindekiler de deve kını taşıyan insanlardı. Asker kaleyi kuşattı, ejderha ağızlı toplarını yerleştirdi. Deve şeklini andıran kale bedenleri dövülmeye başlandı. Ok kartalı ile top simurgu, düşmanın gözüne gaga, tepesine pençe uzatan bir yırtıcı kuş gibiydi. Felek kilisesinin kubbesi top sesleriyle cınladı. Top güllerinin kale burçlarını aştığını gören ve çaresizlik içinde kalan düşman askeri eman sancağını dikerek teslim oldu. Kale alınmış oldu, müşrikleri kovdular ve Müslümanlar yerleştirildi. Bu gelişmeler üzerine Sirem bölgesindeki Uylak (Uylak), Osijek (Eszek, Ösek) gibi diğer kaleler birer fetih elçisi ile padişaha anahtarlarını gönderdiler.

"Ağustosun 8'inde Uylak Kalesi de Türkler tarafından ele geçirilir ve 14 Ağustosta Eszek'e erişen Türk ordusu, Drava Nehri'nde geçit hazırlamak maksadıyla kayıklar üzerinde köprü kurmaya başlar. Nehrin kuzeyinde bulunan bataklıklar doldurularak köprü inşası 19 Ağustosta bitirilir ve 21 Ağustosta başlayan nehri geçiş üç gün üç gece sürer. (...) Türk ordusunun başı ile sonu arasındaki mesafe 120-130 kilometre tutmaktadır. (...) Mohaç muharebesinin vuku bulduğu arazi, tabanı kumsal ve nehrin doldurduğu rüşup ile kaplı, sağ tarafı Tuna Nehri ve onun bataklıkları ile çevrili, kuzey ve batı tarafı ise, kuzey batıdan güney doğuya doğru küçük Berza deresinin aktığı bir yerdi. (...) 23-24 Ağustos günleri Rumeli ordusu ile kapıkulu askerleri Drava Nehri'ni geçmektedir." (Perjes 1988: 58)

Kasidenin 127-140. beyitleri Drava Nehri'nin tasviri ve askerinin nehri köprü kurarak geçmesine ayrılmıştır. Şaire göre Macar Kralının ordusunu kırmak ve kalelerini almak, Allah'ın padişaha gayb emri olmuştur. Zaferin adı olan ordu, kralı yenmek için harekete geçti ve Drava Nehri'ne ulaştı. Mahremi, Drava'yı şöyle anlatmaktadır: Bu öyle büyük bir nehirdi ki Tuna Nehri, yanında minicik bir damla bile değildi. Suyuna dağ düşse bir hava kabarcığı kadar bile görünmezdi. Sanki bir nehir değil de dünyanın suyu içine aksa bir damla kadar bile etmeyecek bir denizdi. Kara bir bulut, derin bir çukur, dalgalı bir deniz ve sel gibi olan nehri geçmek gerekiyordu. Fakat nehir ne kayık dinliyordu ne sal... Sonunda kayıklardan Sırat Köprüsü gibi bir köprü kuruldu. Salıncak gibi sallanan bu köprüden değil çocuklar yetişkin erkekler bile geçmeye korkardı. Bir ara şair kendisini "şimdi konuşmanın sırası değil, aceleyle geçmenin zamanı, sözü uzatma" diye uyarır:

Ke vaşfı göz yumuben geçmege gerek sür'at
Maḥall-i mehlekedür çün degül maḳām-ı maḳāl

Allah'ın yardımıyla padişah ve askerleri geçince muzaffer askerler onları karşıladı. Padişah köprüünün kaldırılmasını emretti, böylece savaştan korkanlar ve düşmanlar kaçamayacaktı. "Bu nasıl bir geçiş, nasıl bir cesaret, nasıl bir gayret, nasıl bir hücum, nasıl bir yardım, nasıl bir baht?!" Bütün bu anlatımlardan sonra Mahremi, "şimdi bırak askerlerden bahsetmeyi, onlar köprübaşında dinlensinler. Biraz da kraldan söz et" diyerek sözü yeniden krala getirir. 141-143. beyitler, kral ve Budin şehri hakkındadır. Kral ve yandaşlarına ağır hakaretler içeren ifadelerden sonra Budin şehrinin, Macarların başkenti olduğu ifade edilir. Burada pek çok Macar askeri toplanmışlar ve savaşa hazır halde beklemekte-dirler.

Metnin 144-156. beyitleri, kralın askerleri ile Mohaç Ovası'na doğru harekete geçmesinden bahsetmektedir: Düşman ordusu ve atları demirden zırhlara bürünmüş halde bekliyorlardı. Kara kartal sürüsü gibi belki yüz elli bin kişi bir yere toplanmıştı. Şaire göre bunlar kartal değil eşek sürüsünden farksızdır. Kral, padişah askerlerinin nehri geçtiğini haber alınca ordusuyla karınca sürüsü gibi, siyah bir bulut gibi yürüdü. Derhal ve aceleyle Mohaç Ovası'na ulaşınca ordu mevzi aldı ve felek gibi ovayı kuşattı. Toplar dizildi, askerler nizamaya geçti, bütün hazırlıklarını ta-

mamladılar. Batılın hakka galebesi görülmüş şey midir? Bir de zafer hayali kuruyorlar; ne batıl bir tasavvur, ne imkânsız bir hayal bu! Şair, bu safhadan itibaren Mohaç Savaşı'nı uzun uzun ve tüm detaylarıyla anlatmaya başlar. Asıl konuya gelindiğini "şimdi bu kibir ve gurur topluluğunun nasıl helak olduğunu, imha edildiğini dinle, bak anlatan nasıl naklediyor" şeklinde günümüz Türkçesine çevrilebilecek olan kendinden emin aşağıdaki beyitle haber verir:

Gürüh-ı kibr ü gurûruñ helâk ü nikbetini
Gel imdi diñle ne vech ile naql éder naqqâl

Burada akla niçin Mohaç Ovası'nın seçildiği sorusu gelebilir. Geza Perjes'e göre Belgrad'ın Türklerin eline geçmesinden sonra Macarların şu iki şıktan birini seçmesi gerekiyordu: "Ya bir açık ova (meydan) muharebesine girişecekler veya muharebeyi kabul etmeyeceklerdi." (Perjes 1988: 21) "Mohaç Ovası'nın muharebe meydanı olarak seçilmesinin sebepleri arasında, Eszek'ten başlayarak beş günlük bir mesafeyi aştıktan sonra ham yollarda yorgun bir hale gelen bir düşmanın, bu durumdan faydalanmak ve onu kendisine uygun gelecek bir alanda muharebeye zorlamaktı. Zira Türkler, Mohaç Ovası'na girmek için geçilmesi oldukça zor bir yoldan ilerleyecek ve önlerindeki sırtlardan iner inmez Macarlarla karşılaşacaklardı. Bu yüzden, Türk ordusunun Mohaç Ovası'na girmesi en kritik anlardan biri olarak görülür ve Macarlar, muharebenin bundan sonraki taliini bu yürüyüşe bağlamaktadırlar." (Perjes 1988: 58)

1526 yılında Mohaç Ovası'nda vuku bulan kanlı savaşın anlatılması (beyit: 157-252): Osmanlı ordusu için en güç sorunlardan biri sürekli yağın yağmur ve bunun sonucunda ağırlaşan yol şartları olmalıdır. Buna rağmen mümkün olduğu kadar süratle hareket eden ordu Drava Nehri'ni geçip Budin'e doğru yöneldi. Kılavuz eşliğinde Mohaç Ovası'na ulaşıldı. Birbirini uzaktan gören iki ordudan biri ışık, diğeri gölge gibi görünüyordu. Osmanlı ordusu Mohaç'a ulaştığında gün çoktan yarılmış bulunuyordu. Savaşın ikinci vakti başladığı bilinmektedir. Mahremi de bu bilgiyi teyit eder:

Mağall-i cenge gelince sipâh-ı rezm-ârâ
Zemân-ı 'aşr érişdi vü geçdi vaqt-i zevâl

Tarihçilerin deyimiyle ilk temas “pîşdârların elleşmesiyle” gerçekleşmişti. Macar komutanlar, Osmanlı ordusu tam bir düzen almadan, baskın yoluyla aniden saldırarak akşam karanlığı bastırınca kadar savaşı bitirmek istiyordu. Bu sebeple hemen saldırıya geçtiler. “İlk taarruz Macar sağ kanadı tarafından Rumeli ordusu üzerine yapılmıştır. (...) Türklerin uzun zaman hareketsiz kaldıklarını gören Macarların özellikle soylu tabakası, beklemekten usanarak hücumu geçmek için baskı yapmış ve bunun üzerine Macar Kralı da hücum emri vermek zorunda kalmıştır. (...) Tomori’nin idaresindeki Macar sağ kanadı, karşısında bulunan Türk sol kanadının merkezine hücum etti. (...) Türk topçusu ateş açtı ve bunun tesiriyle Macar sağ kanadında çözülme başladı. Böylece sağ kanadın hücumu akamete uğradı. Macar sağ kanadındaki bu çözülmenin Türk topçu ateşi etkisiyle (s. 59) olmayıp, Macar erlerinin, çekilen Türklerin ordugâhına girerek yağmaya girişmeleri sonunda olduğu anlaşılıyor.” (Perjes 1988: 60)⁵

Siyah bir sel, süratle avına dalan yırtıcı bir kuş gibi saldırdılar. Bir an önce denize kavuşmak isteyen ırmaklar gibi coşkunu bir şekilde aceleyle harekete geçtiler. Bu durumu gören Osmanlı ordusu derhal toparlandı, yüklerini yükledi ve saf tuttu. Askerler harama tövbe ettiler. Kûslar vuruldu, hayvanların sesleri, askerlerin çığlıkları birbirine karıştı. Sanki İsrâfil, Sûr’a üflemişti. Bu esnada Allah’ın yardımı müminler üzerine bir esinti ile geldi. Kible istikametinden esen rüzgâr sayesinde kalan tozlar düşman askerinin üzerine esti ve önlerini göremez hale getirdi. Çünkü padişah savaştan önce Allah’a yalvarmış, askerler de “amin” demişlerdi ki ok gibi doğru askerlerin aminleri Allah tarafından kabul edilmiş ve icabet hedefinin bahçesinde bir fidan dikilmiş idi. Bu ifadelerle şair, olaya dini bir boyut ve kutsiyet kazandırmayı ihmal etmez. Macar ordusu toz bulutuna bana mısın demedi, gözünü yumup İslam ordusunun Rumeli askerinin oluşturduğu kanadına saldırdı. Bu ilk saldırıda Rumeli askeri darbe aldı ve dağılma aşamasına geldi. Yalın kılıç saldıran bu güruha karşı koymak zordu elbette. Rumeli askeri kırılınca Anadolu askeri yardıma geldi. Aslan hasletli veziriazam yanındaki iki bin askerle birlikte yardım etti. Ebabil kuşlarına benzeyen askerler düş-

⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Danişmend, 2, 158-170.

mana mermi yağdırdılar. Zırhları felek çemberi gibi, kalbur gibi delik deşik oldu. Köpeğin, çakalın; ejderha, aslan karşısında duramaması gibi düşman askeri de dönüp kaçıştı. Serhat beylerinden Hüdayî Bâlî Bey'in yardıma koşup Zal gibi düşmanın böğrünü delmesi, Rüstem gibi kahramanlık göstermesi düşmanı kırdı. Köpeğe benzeyen düşman askeri geyik gibi böğürmeye başladı. Başındaki mızraklarla ceylan sürüsü yaban geyiğine döndü. Kısa süre içinde Osmanlı askerinin Macar ordusunu mağlup etmesi, ecel ejderinin köpekleri yemesine benzetilmiştir. Ölüm kartalı kanat çırparak her yana ölüm saçmıştır (b.196). Düşmanın göğüs fezasında mızrak gerinip büzülerek kâh baş kâh kuyruk uzatmış kara bir ejder gibidir (b.197). Tüfek mermisi, ömür metanını satmak için savaş meydanı çarşısında dellâl gibi aceleyle dolaşır:

Metâ'-ı 'ömri yélerdi mezâd étmek-içün
Çehâr-sü-yı rezmgehde mühre çün dellâl

Savaşın şiddetiyle Elbürz Dağı gibi binlerce zirve gürz darbesiyle kuyuya döndü ve kova gibi kanla doldu. Okun bir an uçup düşmanın gözüne kirpik, dişlerine hilal olması sihir değil de nedir? Kılıç darbesiyle kesilip yere düşen kol, okların batıp o kaleme kıl oldukları kırık kalem gibidir (b.205). Kanlı uçlarıyla mızraklar savaş meydanını baştanbaşa lalezara döndürmüştür. Sanki Allah tarafından gayb erenleri erişti de düşmana kaza yayından celal okları attı. Bir anda binlerce düşman askeri yere serildi. Dağlar sırt üstü serilip sahraya döndü. Pis başların kesilmesi, helal kanın akıtılması düşmana dünyanın haram olduğuna kati bir delildir. Reziller rezili Erdel savaş meydanında bile değildi. Papaz öldürüldü, Radic ile kral kaçmayı başardı. O iki kara yüzlü, kara kalpli, kötü işli kişi karanlık gece bastırmasaydı kaçamazlardı (b.212-213).

Ortadoğu coğrafyasında Arap ülkelerinde çağlar boyu birçok savaş olmuşsa da böylesini ne Kansu, ne Özbek, ne İnal görmüştür. Gayb erenlerinin elinden erişen kader okları sayesinde Mohaç Ovası baştanbaşa Macar askeri ölüleri ile dolmuştur. Aşağıdaki beyitte Mahremi, düşman askerinin kaybını elli bin olarak verir:

Muhammen eyledi tahmîn elli biñ lâşe
Bu sözde hâşe ki taşdîk ehli eyleye kâl

Üstelik bu rakamın kılıçla/savaş aletleriyle ölenlerden ibaret olduğunu, suya düşüp boğulanların bu rakama dâhil olmadığını bildirir:

Harîk-ı âteş-i pür-tâb-ı tîğadur tahmîn
Gariğ-ı nehri şayarsañ bihâr-ı hayrete tal

Ardından savaş meydanını doldurmuş düşman ölülerinin, kesilmiş kellelerin tasvirini yapar. Buna göre üst üste koyulan kelleler, köpek barınağına dönmüş, binlerce kaş ve dağ gibi kelle kulesi ok ve yay talimhanesine benzemiş, sanki başlar leşini seyretmeye çıkmış da ovayı dopdolu görünce gözleri belerip kalmış gibidir. Sanki binlerce ağız bir olup papazın canına mahşere kadar lanet okumak için dil uzatmıştır. Gururlarına kapılmaları onları bu hale düşürmüştür. "Muharebe, Macar ordusunun tamamen yok edilmesi ile neticelenir. Kral dışında, yüksek rütbeli 28 Macar soylusu, 7 rahip, 500 asilzade, 10 bin piyade ve 4 bin atlı öldürülmüştür." (Perjes 1988: 61)

Savaş sonunda Osmanlı askerinin çok ganimet kazandığı ve istirahat çekildiği söylenir. Bir iki gün dinlendikten sonra göç davulu çalınır. Çünkü düşman ağacını kökünden koparmak için padişah Budin Kalesi'ne doğru hareket etmektedir. Bu durum, yakıcı ve harlı ateşin sazlığa erişmesi gibidir. Şair, burasının düşman evi olduğunu, oraya ateş vurmakta, gayret külüngünü ele almakta tereddüt edilmemesi gerektiğini söyler. Düşmanın karısının, kızının, delikanlısının ganimet olarak alınmasının uygun olacağını dile getirir. Padişah, burada bulunan Sebed Kalesi'nin yakılmasını ister. Ateşe verilen kalenin nasıl alev deryası içinde kaldığı, çıkan dumanların nasıl da ta Kaf Dağına kadar ulaştığı tasvir edilir.

Dütün direk direk oldu semâya âteşden
Çü lâle kırdı 'alev şad hezâr hayme-i al

Beyitten anlaşıldığına göre duman gökyüzüne direk direk olmuş, alevler lâle gibi yüz binlerce kızıl çadır kurmuştur. Kıvılcımlardan gökyüzü yıldızlarla dolmuş, dünya duman yüzünden geceye dönmüştür. Cehennem çukurunun köpekleri olan düşman yanıp kül olmuş, külleri göğe savrulmuştur. Sanki "tebbet yedâ Ebî Lehebin" ayeti onları anlatmak üzere inmiştir. Savaşanlar helâk olmuş, at ve silahlarıyla beraber yanmışlardır. Kısacası kadınlar ve çocuklar hariç savaşanlar yok edilmiş-

tir. Osmanlı askeri çok ganimetler elde etmiştir. Kalede öyle bir yağma olmuştur ki etrafta hiç mal mülk kalmamıştır. Asker hamal gibi ganimet mallarını yüklenerek dönüş yoluna koyulmuştur. Padişah büyük bir sevinç ve mutluluk içinde ülkesine dönmek üzere hareket etmiş ve tahtına erişmiştir. Böylece sıkıntı, keder kalmamıştır. Fetih müjdesi her yerde sevinçle karşılanmış ve Allah'a hamd için Fatihalar okunmuştur. 215. beyitte geçen "Sipâhî cümle kırıldı üzül-di gidi kırıl" cümlesi bir eksilti- lirse savaşın tarihi olan 932 yılını verir:

Bir artuğ olmasa ol fethe dër-idüm târîh
Sipâhî cümle kırıldı üzül-di gidi kırıl

Bütün bu anlatımlardan sonra kasidenin son bölümü olan dua bölümüne gelinir. Sekiz beyitlik dua, metnin 253-260. beyitleridir. Bu bölümde sözün önemi, mahiyeti gibi konulara da değinilir. Fahriye mahiyetinde beyitler de içerir. Burada şiir inci dizisine benzetilir. Şair, 253. beyitten itibaren sözü uzatmaması gerektiğini, kısa kesmenin daha güzel olduğunu söyleyerek dua edeceğini bildirir. Zaruret olmadıkça sözü uzatmamak gerektiğini, uzatmanın insana usanç vereceğini, öz sözün güzel olduğunu hatırlatır. Şaire göre söz ehlinin garezi inci saçmak ise mana sarrafına bu inci dizisi (kaside) yeterlidir. Mana denizinde görünenler satır değildir, hayal denizinin dalgalarıdır. Bu sözü görüp de sihr-i helal demeyecek kişinin dünyada yediği nimet haram olsun. Kutlu padişaha dua eden kimseye ise yediği içtiği nimetler helal olsun. Gazile- rin kılıcı arşa asıldıkça, müşrik ile müminin savaşı kıyamete dek sür- dükçe Allah, İslam padişahının gözeticisi olsun ve ona her yerde yardım etsin.

Savaş, Türk ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Geza Perjes'e göre 1526 Mohaç Meydan Muharebesi, "Osmanlı İmparatorluğunun yükselme devrinde Avrupa'da kazandığı son büyük zaferlerden biri olmasına karşılık, Macar tarihinde bir dönüm noktasıdır ve Macarlar bu tarihi Macar Ortaçağı'nın sonu sayarlar. Bu muharebede sadece Macar ordusu imha edilmekle, Macar Kralı öldürülmekle ve bağımsız Ortaçağ Macar tarihi sona ermekle kalmamış, Macaristan önce Türklerle Avus- turyalılar arasında bölünmüş, müstakil bir Erdel Beyliği kurulmuş ve az sonra başlayan Macaristan'daki Osmanlı hâkimiyeti 150 yıldan fazla sürmüştür. (...) Mohaç yenilgisi Macar folklorunda hala yaşayan, halk

deyimlerinde canlılığını koruyan, Macaristan ve Macarlar bakımından neticeleri çok ağır olan büyük tarihî hadiselerden biridir.” (Perjes 1988: 5)

“Mohaç Savaşı’nı bir Türk-Macar savaşı olarak algılamak büyük bir hatadır. Mohaç sadece Macaristan’ın durumunu ani ve kökten bir şekilde değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda iki rakip imparatorluğu yüz yüze getirmiştir.” (Kumrular 2007: 558) İşte Mahremi, böylesine önemli sonuçlar doğuran bir askeri başarının, edebi eserde mümkün olabildiği ölçüde detaylarını vererek tarihi bir olayı hem gerçekçi hem de destansı bir üslupla kaleme almıştır.

d. Sonuç

Hiç kuşkusuz edebi eserler çoğu zaman yaşanmış bir olayı olduğu gibi verme kaygısı gütmeyiz. Hatta hemen hiçbir şair/yazar, tarihi bir olayı anlatmak üzere eser kaleme almaz. Bu türden eserlerdeki asıl amaç muhatabı (padişahı, devlet adamını, komutanı, orduyu vb.) övmektir. Edebiyatçı bunu yaparken olayı anlatır, yer yer ayrıntıya girer ve bunu, bir övgü vesilesi kılar. Mesela söz konusu ettiğimiz kasidede, ordunun Drava Nehri’nden geçebilmesi için kayıklardan köprü kurulması ve askerlerle teçhizatın geçirilmesi hadisesi anlatılır. Ama anlatımda esas maksat böylesine güç bir işin üstesinden gelinmesi, kimsenin burnu kanamadan köprüden geçişin sağlanması, komutanların ve askerlerin cesareti vb. dir.

Mahremi’nin kasidesinde duygusal bir anlatımdan ziyade yaşananların övgü ve yergi dolu ifadelerle ele alındığı görülür. Hatta yer yer hamaset hissedilir. Şair, tüm olup biteni görmüş gibi -belki de oradaydı ve gördü- aktarır. Bunu yaparken edebiyatın tüm imkânlarından yararlanmayı bilir. Fetihname türündeki bir eserde görmeye alışık olduğumuz bölümler, özenli bir biçimde yer alır. Bölümde anlatılacak konu, önemine yahut asıl konuyla ilişkisine göre belirli bir uzunluktadır. Her ne şekilde olursa olsun “Dua” bölümü dâhil tüm eserde padişaha ve diğer devlet adamlarıyla askerlere övgü esastır.

Konu sınırlamasının bulunduğu bir tür olan fetihnamelerin bu örneğinde çok başarılı bir aruz kullanımı görülmektedir. Gerçekten de

Mahremi, hoş görülebilecek kimi hususların dışında belli bir konuda yazmasına rağmen aruzun “mefâilün feilâtün mefâilün feilün” kalıbını ustalıklı kullanır. Şairin benzetmeleri de ilgi çekicidir. Osmanlı ordusunu, Macar ordusunu, kaleleri, nehirleri, savaşı ve sonrasını kendisine has benzetmelerle anlatır. Mesela Lök Kalesi’ni tanıtırken (beyit: 117-126) bir ara kalenin, çökmüş bir deveyi andırdığını söyler. Keza Drava Nehri’nden bahsettiği beyitlerde (127-140), nehrin büyüklüğünü “içine dağ düşse kaybolur” diyerek dile getirir. Mahremi’nin buna benzer örnekli anlatımı kasidenin tamamında görülmektedir.

Tarihi olaylar, tarihi metinler ışığında okunup değerlendirilmelidir. Klasik edebiyat metinlerinin de tarihi metinler olduğu gerçeği hatırdan çıkarılmamalı ve her biri kendi dönemine oturtulmak suretiyle okunmalıdır. Şairin/yazarın da tıpkı tarihçi gibi kendi devrinin bir münevveri olduğu, -varsa- hamilerinin yanında olacağı ve pek çok şeyi ya bizzat yaşayacağı yahut birinci ağızdan işiteceği unutulmamalıdır. Hatta sefere katılmayıp belki de yıllar sonra okuyup duyduklarıyla olay anlatan bir tarihçi karşısında bizzat olayın içinde bulunan bir edebiyatçının yazdıklarının kıymeti her iki disiplinin araştırmacıları tarafından dikkate alınmalıdır. Burada bir örneğini verdiğimiz fetihname, hem bütüncüllüğü, hem ayrıntıya değer vermesi, hem tarih kronikleri ile örtüşmesi ve hem de çok önemli bir tarihi olayı edebi bir üslupla anlatması gibi yönleriyle dikkati çekmektedir.

Kaynaklar

- AKSOY, Hasan (1995), “Fetihnâme”, *DİA*, 12, 470-472.
- AKSOY, Hasan (1997), “Tarihi Bir Belge ve Türk İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler”, *İLAM Araştırma Dergisi*, II/2, 7-19.
- AKSOY, Hasan (2002), “Türk Edebiyatında Fetihnâmeler”, *Türkler*, 11, 800-805.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (2011), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (2), İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- DERDİYOK, İ. Çetin (2005), “Mesihî’nin Bir Fetih-namesi”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 2, 245-264.

- EMECEN, Feridun M. (2005), "Mohaç Muharebesi", *DİA*, 30, 232-235.
- KAPANŞAHİN, Muhittin (2008), *Kanuni'nin Batı Politikası*, İstanbul: Gök-kubbe Yayınları.
- KARAVELİOĞLU, Murat (2011), *Mecmûa-i Kasâid-i Türkiyye*, İstanbul: Titiz Yayınları.
- Kıvâmî (2007), *Fetihnâme*, (haz. C. V. UYGUR), İstanbul: YKY.
- KUMRULAR, Özlem (2007), "Orta Avrupa'nın Kaderini Değiştiren Savaş: Mohaç (Öncesi, Sonrası ve Kastilya'da Yankısı)", *Bellekten*, LXXI, 261 (Ağustos 2007).
- LEVEND, Agâh Sırrı (1956), *Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara.
- LEWIS, G. L. (1962), "The Utility of Ottoman Fethnames", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis - P. M. Holt), London.
- LEWIS, G. L., "Fathname", *Encyclopaedia of Islam* (new edition), II, 839-840.
- Merâhî (2012), *Fetihnâme-i Sigetvar*, (Kanuni'nin Son Seferinin Şiirsel Anlatımı, haz. H. A. Arslantürk – M. Kaçar), İstanbul: Okur Kitaplığı.
- PERJES, Geza (1988), *Mohaç Meydan Muharebesi* (geniş bir özetini yaparak tanıtan: Şerif Baştav), Ankara: TTK Yayınları.